

---

# SEMINARIUM: SVERIGEDEMOKRATERNA OCH RÄTTSSTATEN

Evelina Lund\*

---

## 1. INLEDNING

Den 28 maj 2024, i ett solglimrande och syrenblommande Stockholm, arrangerade Stiftelsen Rättsfonden ett innehållsrikt, intressant och politiskt seminarium med rubriken *Sverigedemokraterna och rättsstaten*.<sup>1</sup> Seminariet ägde rum hos Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA) och på plats för att tala fanns Henrik Vinge, Sverigedemokraternas vice partiordförande tillika jurist och riksdagsledamot och Catarina Kärkkäinen, ideologiansvarig på den marknadsliberala tankesmedjan Timbro. Samtalsledare för seminariet var Rättsfondens styrelseledamöter advokaten Percy Bratt och författaren Lena Andersson.

## 2. BAKGRUND

Lena Andersson inledde seminariet med att ge en introduktion till Stiftelsen Rättsfonden som grundades 1971 på initiativ av bokförläggaren Johan Hansson. Andersson beskrev Hansson som mån om grundläggande rättigheter och liberala värden, med Andersson ord: ”en klassisk liberal” som värnade rättsstatens fortlevnad och att det bland annat är ur dessa värden som Rättsfonden är sprungen.<sup>2</sup> Efter en presentation av Rättsfondens ledamöter och inspektor övergick Andersson till att återge bakgrunden för kvällens seminarium om

---

\* Doktorand i offentlig rätt, med inriktning mot konstitutionell rätt, vid Stockholms universitet.

<sup>1</sup> Stiftelsen Rättsfonden har arrangerat en lång rad seminarier och flera av dessa har refererats av Eddie Exelin, Hjalmar Dunås och undertecknad i Europarättslig tidskrifts bilaga rörande mänskliga rättigheter. Numera under ”Dokumentation”. Vissa av referaten finns även tillgängliga på Stiftelsen Rättsfondens hemsida, [www.rattsfonden.se/referat](http://www.rattsfonden.se/referat).

<sup>2</sup> För ett porträtt av Rättsfondens stiftare Johan Hansson, se Lund, Evelina, Jubileumsseminarium – Stiftelsen Rättsfonden 50 år!, Europarättslig Tidskrift, nr 1 2022.

Sverigedemokraterna och rättsstaten. Andersson framhöll att seminariet ska ses mot bakgrund av vår tid, det nya politiska landskap som har vuxit fram och händelseutvecklingen bland annat i Polen och Ungern. Det påpekades också att Rättsfonden har bevakat och intresserat sig för dessa frågor i ett flertal andra sammanhang.<sup>3</sup> Andersson framhöll vidare att Sverigedemokraterna är svenska riksdagens yngsta parti och att partiet kan sägas ingå i en tradition som inte fullt överensstämmer med liberala principer. Så, vad är Sverigedemokraternas syn på den liberala rättsstaten och hur ser Sverigedemokraterna på det nya politiska landskap som växer fram. Med dessa frågor inleddes de diskussioner som fördes mellan Henrik Vinge, Catarina Kärkkäinen, Lena Andersson och Percy Bratt och som sedan kompletterades med frågor och inspel från auditoriet. Nedan följer ett referat av diskussionerna som fördes vid seminariet.

### 3. FÖR ELLER EMOT RÄTTSSTATEN?

Henrik Vinge inledde med att poängtera att Sverigedemokraterna inte är på någon kollisionkurs med konstitutionella och rättsstatliga värden. Vinge framhöll att det från hans perspektiv inte föreligger någon motsättning, eller konflikt, mellan Sverigedemokraterna och rättsstaten och konstaterade att ställningstagandet möjligen tar udden av ämnet för kvällens seminarium. Andersson medgav att de under förberedelserna inför seminariet talat om vilken riktning seminariet bör ta om uppfattningen är att det inte föreligger någon motsättning. Andersson formulerade därför frågeställningen annorlunda och undrade om Sverigedemokraterna har gjort sådana eftergifter till liberala principer att partiet inte kan vara, eller göra invändningar, emot rättsstaten och undrade vidare om Sverigedemokraterna inte *borde* vara emot rättsstaten. Vinge konstaterade kort och koncist – nej, och poängterade att det inte nödvändigtvis måste finnas ett likhetstecken mellan nationalism och folkviljans princip.

Med utgångspunkt i artikel 3 Europakonventionen vilken föreskriver att ingen får utsättas för tortyr eller omänsklig eller förnedrade behandling eller bestraffning undrade Percy Bratt hur Sverigedemokraterna ser på asylrätten och en situation där människor tvingas återvända till platser där det sker uppenbara överträdelser av bland annat det absoluta förbudet mot tortyr som finns i Europakonventionen. Vinge framhöll att utgångspunkten är att en konvention, i förevarande fall Europakonventionen, är ett avtal och att ingångna avtal ska hållas. Sverige ska således inte agera i strid med internationella avtal som har ingåtts. Däremot, menade Vinge, bör det alltid föras diskussioner om vilka

<sup>3</sup> Se t.ex. Rättsfondens utgivning av antologin *Hoten mot rättsstaten i Europa* (2017), *Rättsstaten i fokus – Referat från Stiftelsen Rättsfondens seminarier mellan åren 2013–2018*, nr 43 i Rättsfondens skriftserie (2018) och Rättsfondens rapport *"Aldrig hört ordet ... – vaddå rättsstat?" – Vad vet svenska gymnasister om rättsstatens roll i en demokrati?* (2022).

avtal man bör ingå och vilka avtal man bör fortsätta vara en del av, men att utgångspunkten för Sverigedemokraterna är att om det finns en rättslig förpliktelse trumfar denna den politiska majoritetens vilja.

Ordet övergick därefter till Catarina Kärkkäinen som utvecklade sina tankar om Sverigedemokraterna och om partiet *borde* vara för eller emot rättsstaten. Som en utgångspunkt poängterade Kärkkäinen att det måste hållas i minnet att rättsstaten dels är ett juridiskt begrepp, dels en politisk och filosofisk idé och att dessa måste hållas isär. Vidare framhöll Kärkkäinen att begreppet rättsstat och den omfattande rättsstatsdiskussion som pågår, och som har pågått länge, är på väg att bli som diskussionerna om bland annat demokrati och tolerans där det bara finns ett rätt och en korrekt uppfattning att stå bakom. Men, betonade Kärkkäinen, i förhållandet mellan folksuveränitet och rättsstat som två ytterligheter kan ett system med ett större inslag av folksuveränitet vara fullt legitimt. Kärkkäinen framhöll också att det krävs en diskussion om hur man tolkar utsagor från politiska partier för att utröna deras uppfattning i en viss fråga, exempelvis deras syn på rättsstaten. Tolkningen kan göras med stöd av partiprogram, vallöften, mediala uttalanden etcetera och svaret på frågan beror inte sällan på hur, och var, tolkningen görs. Enligt Kärkkäinens uppfattning har det dock skett ett skifte i Sverigedemokraternas syn på rättsstaten under de senaste fem åren. Idag framträder en syn på rättsstaten som är av ett mer konservativt snitt.

Därefter återgav Andersson delar av en tweet från Sverigedemokraternas partiledare Jimmie Åkesson vilken han publicerat på medieplattformen X (tidigare Twitter) i anslutning till mordet på en man i Skärholmen i början av april 2024. Andersson medgav att uttalandet kan ha skett i affekt, men Åkesson twittrade bland annat att ”internationella konventioner [...] ska åka i papperskorgen direkt”.<sup>4</sup> Vinge framhöll att det från hans perspektiv inte är en rättsstatsfråga vilka internationella konventioner man ingår, eller inte ingår, däremot är det en rättsstatsfråga hur man förhåller sig till de konventioner man är bunden av. Med avstamp i Sverigedemokraternas principprogram vilket innehåller en skrivning om att ett alltför ensidigt rättighetstänkande kan vara destruktivt för samhällsutvecklingen undrade Bratt hur en sådan syn på rättigheter hänger samman med ett värnande av rättsstaten.<sup>5</sup> Vinge poängterade att uttalandet inte ska läsas som rättigheter i bemärkelsen grundläggande rättigheter eller mänskliga rättigheter. Det handlar om att det måste finnas en balans mellan rättigheter och skyldigheter, med Vinges ord: ”gör din plikt, kräv din rätt”.

<sup>4</sup> Uttalandet i sin helhet: ”En tolvåring får se sin pappa bli skjuten i huvudet för att han står upp mot ett stökigt gäng. Politiskt är jag och Sverigedemokraterna beredda att göra precis allt för att det som hände i Skärholmen inte ska hända igen. Internationella konventioner, unka gamla argument om socioekonomiska faktorer eller debilt prat om brottsförebyggande fritidsgårdar tycker jag ska åka i papperskorgen direkt. Det duger inte att rapa floskler, det är dags att Sverige förklarar fullt krig mot varje enskild individ i dessa kriminella gäng”, publicerad den 11 april 2024 kl. 11.45 på medieplattformen X.

<sup>5</sup> Se Sverigedemokraternas principprogram s. 5.

#### 4. NATIONELL GEMENSKAP OCH RÄTTSSTAT – ELLER, VAD ÄR HUVUDSAK OCH VAD ÄR BISAK

Samtalet övergick till en diskussion om förhållandet mellan nationell gemenskap, vilket Sverigedemokraterna förespråkar, och rättsstaten. Relationen mellan nationell gemenskap och rättsstat menade Vinge bör ses som relationen mellan mål och medel. Idén, och tanken, med en stark nationell gemenskap är att en sådan i högre utsträckning möjliggör ett upprätthållande av välfärd och demokrati. Vinge hänvisade bland annat till Robert D. Putnams forskning och menade att det finns samband mellan å den ena sidan en stark nationell gemenskap och å den andra sidan tillit och förtroende till staten och dess institutioner.

Därefter övergick Vinge till att tala om folkviljan i relation till rättsstaten bland annat mot bakgrund av Sverigedemokraternas syn på Lagrådet, dess funktion och rättsliga ställning. Vinge berättade att Sverigedemokraterna i vart fall sedan 2010 har drivit frågan att utvidga Lagrådets inflytande över lagstiftningsprocessen. Det framstod som att uttalandet var en nyhet för flera i auditoriet och Andersson undrade hur Sverigedemokraternas syn på Lagrådet ska förstås. Vinge framhöll som ett svar på detta att frågan om Lagrådets ställning måste ses från Sverigedemokraternas perspektiv, ett parti som inte har majoritet i riksdagen och hur ett sådant parti bäst kan påverka. Vinge poängterade att det är viktigt med principer som alla måste följa och förhålla sig till och att det kanske är särskilt tydligt för ett parti som i många sammanhang har blivit godtyckligt behandlat. I ett senare skede av seminariet återvände Vinge till frågan om Lagrådets roll och ställning och framhöll att om Lagrådets roll stärks, måste det samtidigt också göras en översyn av vad Lagrådet granskar och vad dess yttranden ska ges för betydelse och i vilka sammanhang.

Kärkkäinen fortsatte på temat nationell gemenskap och rättsstat. Kärkkäinen betonade, från ett ideologiskt perspektiv, vikten av att skilja mellan vad som är huvudsak och vad som är bisak. Sverigedemokraternas politiska grundprincip är inte att värna rättsstaten och dess grundläggande värden, det är andra politiska principer som är huvudsak i partiets ideologi. Därför är det av vikt att ställa sig frågan hur det politiska projektet står sig i relation till de grundläggande principer som rymmer en rättsstat; när det ställs på sin spets är det politiska projektet viktigare än principerna som sådana. Kärkkäinen konstaterade att det inte räcker med ett exempel, i förevarande fall Lagrådet, för att ett parti ska anses värna om rättsstaten, eftersom det inte rör en situation där det politiska projektet står på spel.

## 5. FOLKVILJA OCH RÄTTSSTAT

Vinge återvände till relationen mellan folkvilja och rättsstat. Vinge nämnde några exempel vilka enligt hans perspektiv illustrerar att, och hur, Sverigedemokraterna värnar rättsstatliga värden på ett sätt som har hindrat viss lagstiftning från att kunna röstas igenom, med andra ord exempel där rättsstatliga värden har givits företräde framför folkviljan. Vinge nämnde bland annat Sverigedemokraternas negativa inställning till en förlängning av pandemilagen, eftersom partiet ansåg att förslaget innebar en alltför långtgående maktförskjutning till regeringen. Vinge poängterade också att det parti han representerar på många sätt har erfarit, med Vinges ord, ”nedsidorna” med folkviljan. Kärkkäinen lyfte i sammanhanget den statliga utredningen från 2023 om en stärkt konstitutionell beredskap (SOU 2023:75), vilken har kritiserats i en av Timbro publicerad rapport bland annat för att innebära en för långtgående delegation och maktförskjutning från riksdag till regering.<sup>6</sup> Mot bakgrund av Sverigedemokraternas kritik mot bland annat förlängningen av pandemilagen undrade Kärkkäinen hur Sverigedemokraterna internt har diskuterat utredningens förslag, men det var ingenting som Vinge kunde återge i stunden.<sup>7</sup> Vidare poängterade Kärkkäinen återigen vikten av att reflektera över vad som är det huvudsak och vad som är bisak och att det är enkelt att vara för grundläggande rättsstatliga principer när dessa ligger i linje med – och inte i vägen för – ett parti och dess huvudsakliga syfte. Därefter lyfte Bratt frågan om socialkonservatism och demokrati. Mot bakgrund av vissa uttalanden i Sverigedemokraternas principprogram, bland annat att Sverigedemokraterna anser att ”man inte helt kan förbigå ordet ’folk’ i begreppet folkstyre och att folkstyret i längden riskerar att bli mycket problematiskt att upprätthålla i en stat som bebos av flera folk [...]”<sup>8</sup> undrade Bratt vilka som ska anses vara ”folket” i denna mening. Avslutningsvis följde en diskussion av begreppen assimilation och integration, dess respektive innebörd och Sverigedemokraternas syn på dessa begrepp.<sup>9</sup>

## 6. DISKUSSION

Samtalet om Sverigedemokraterna och rättsstaten fortsatte med att auditoriet gavs möjlighet att komma med inspel. Nedan följer ett axplock av de frågor, reflektioner och kommentarer som framfördes.

<sup>6</sup> Se *Har nöden ingen lag? En granskning av förslaget till 16 kap. regeringsformen*, Timbro, april 2024.

<sup>7</sup> Det görs endast en reservation till förslaget, från miljöpartiets Annika Hirvonen, se SOU 2023:75 s. 411 och framåt.

<sup>8</sup> Se Sverigedemokraternas principprogram s. 4.

<sup>9</sup> Se bl.a. Sverigedemokraternas principprogram s. 9.

Rättsfondens styrelseledamot, tillika advokaten, Clarence Crafoord undrade bland annat om Vinge, och hans perspektiv på rättsstaten, är representativt för Sverigedemokraterna i stort. Vinge framhöll att han, bland annat med hänvisning till att han är Sverigedemokraternas vice partiordförande och ledamot i partiets verkställande utskott, kan sägas representera Sverigedemokraternas syn på rättsstaten. Vinge poängterade samtidigt att partiet består av många olika personer och att det inom partiet finns olika uppfattningar, men att den grundläggande synen på rättsstatliga frågor är något som han delar med partiet i stort. Göran Sundström, professor i statsvetenskap vid Stockholms universitet, reflekterade över samtalet och instämde i Kärkkäinens syn att det är svårt att plocka ut enskilda exempel och genom dessa illustrera att ”man är för rättsstaten”, det är således svårt att teckna en hel bild genom att skissa fram enstaka delar. Sundström poängterade också att han inte delar Vinges bild av Robert D. Putnams forskning angående sambandet mellan en stark nationell gemenskap och tillit och förtroende till staten varpå det följde en diskussion som landade i att Vinge och Sundström läser och förstår Putnam på olika sätt.

Forskaren vid Sieps, juris doktor Anna Södersten, undrade över Sverigedemokraternas relation till Ungern, bland annat i ljuset av de mekanismer som EU har aktiverat i relation till Ungern som en följd av landets nedmontering av rättsstaten. Vinge konstaterade att Sverigedemokraternas enda relation till Ungern är att partiet tycker att landet agerade rätt och riktigt under flyktingkrisen 2015, men att Sverigedemokraterna i övrigt inte har följt den inhemska utveckling som har ägt rum. Förläggaren Björn Linell konstaterade att alla politiska partier har en grund som består av att de representerar något, arbetare mot kapital, individ mot stat, och så vidare. Mot den bakgrunden undrade Linell vad Sverigedemokraterna representerar. Vinge svarade att Sverigedemokraterna delvis är sprunget ur en konservativ idé om att det finns värden, sedvanor och bruk som är viktiga och som håller ihop ett samhälle och som gemenskapen vilar på. Denna konservativa grundsyn var, enligt Vinge, mycket svag innan Sverigedemokraterna etablerade sig i den svenska politiken. Det är denna grundsyn som Sverigedemokraterna försvarar. Andersson tog vid och ställde frågan (som kan sägas ha ”hängt i luften” under en större del av seminariet) vilka människor Sverigedemokraterna representerar. Vinge svarade att det är svenskar, men att frågan snarare är vilka som är att se som svenskar. Vidare framhöll Vinge att Sverigedemokraterna är ett brett parti som riktar sig till många, men inte till någon särskild grupp eller särskild klass. Från ett sådant perspektiv menade Vinge att Sverigedemokraterna kan ses som arvtagare till folkhemstanken och att det finns en koppling mellan partiet och den gamla socialdemokratin.

## 7. AVSLUTNING

Ett seminarium om ett politiskt parti och dess syn på rättsstaten blir oundvikligen politiskt. Som Kärkkäinen påpekade kan rättsstaten betraktas och diskuteras från olika perspektiv; filosofiska, ideologiska och juridiska är några av dessa. Vad som avses, och inryms, i begreppet rättsstat skiljer sig delvis åt, men oavsett ett perspektivs hemvist, oavsett begrepp och benämning, visar sig synen på, och värnandet av, rättsstaten inte i ord, utan i handling. Ett politiskt parti och dess *raison d'être* ställt i relation till värnandet av de grundläggande principer som rymmer en rättsstat är viktigt att diskutera, men än viktigare är att utvärdera och ifrågasätta vad som görs och inte görs. Det är viktigt inte enbart i relation till ett parti, utan i relation till samtliga partier och i relation till partierna tillsammans (kanske särskilt när politik bedrivs genom avtal). En robust rättsstat kan hantera politiska svängningar och skiljelinjer, men en rättsstat kan också devalveras och nedmonteras. Att rättsstaten inte är ett statiskt tillstånd har diskuterats och belysts av Rättsfonden i flera sammanhang. Vid seminariet *Rättsstaten åter! Men till vilket pris? – Polens dilemma och rättsstatens paradox* den 13 mars 2024 framhöll Jan Henrik Amberg, ministerråd vid Utrikesdepartementets Europa- och Nordamerikaenhet, att en återkommande självreflektion i den polska debatten är vikten av en stark rättskultur. En stark rättskultur går vid sidan av en stark rättsstat. En stark rättskultur kan inte lagstiftas bort, eller lagstiftas fram men i en stark rättskultur utvärderas, diskuteras och ifrågasätts den politiska maktens göranden och icke göranden. Vid kvällens seminarium om Sverigedemokraterna och rättsstaten bidrog Rättsfonden återigen till att vitalisera diskussionen om rättsstaten och lämnade därmed också ett bidrag till byggandet av en starkare rättskultur i Sverige.